

HERKUL MILLAS
28 Ekim 2014
ZAMAN GAZETESİ

“Romantizm” kelimesinin popüler olan, yani oldukça yaygın bir anlamı var: duygusallık, aşkla ilişkili çekicilik gibi.

Örneğin, mum ışığında kemanlar eşliğinde sevdiğiniz bir kimse ile çiçekli bir ortamda bulunmak! İngilizce sözlükler bu kelimeye coşku, macera aramak ve pratik olmama anlamlarını da verirler. Benim sözünü ettiğim “romantizm” bunlarla hiç ilgili değil! Çünkü romantizmin bir de felsefi ve siyasi anlamı var: Geçen yazımda anlatmaya çalıştığım gibi, hayali üstün bir geçmişi öne çıkaran, maceracı milliyetçiliği de doğuran bir dünya görüşüdür romantizm.

İnternette bir tarama yaptığınızda bu konuda pek çok özel isim, olay ve örnek bulabilirsiniz. Türkiye'nin yakın tarihiyle sınırlı kalırsak ve gelişmelere bu açıdan bakarsak “Osmanlı”

kavramının ilginç dönüşümlerini görürüz. Cumhuriyet'in erken döneminde hazırlanmış okul kitapları çok elverişli bir rehberdir; ülkeyi yönetenlerin geçmişle ilgili romantik arayışlarını bu kitaplar bize en açık bir biçimde gösterirler. Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında temel misyonlardan biri "Osmanlı'dan koparak", geçmişi yeniden kurgulamak ve yorumlamak olmuştur. "Osmanlı" ve bu kavramla ilgili her kurum ve olay bu dönemde günah keçisine dönüştürülmüştü; bütün kötülüklerin nedeni "Osmanlı" sayılmıştı.

1930'lu yılların okul kitaplarının bu alanda iki amacı vardı: a) Osmanlı ile ilişkilendirilen yakın geçmiş Türklüğe zararlı olduğunu göstermek, b) Türk Tarih Tezi çerçevesinde Orta Asya'da asıl milli ecdadı ve mirası "keşfetmek". Orta Asya metaforu, en tipik romantik geçmiş algısı örneğidir: Ecdadımız üstündür, bütün kadim dünya uygarlıklarını kuran onlardır –yani "biziz"- onların değerleri, karakterleri, başarıları, keşifleri eşsizdir. Dil konusunda da romantik bir yaklaşım görüyoruz. Konuşulan dil yerine ecdat dili diye "öz" Türkçe önerilir. Avrupa'yı da etkilemiş olan ek romantik bir öge de "milletin ruhudur". Bu "ruh" en saf biçimde yozlaşmamış olan saf köylülerimizde bulunduğu, temsilinin en iyi ve açık ifadesinin ise tek liderle sağlandığına inanıldı ve bu öğretili.

Aradaki dönemi yer darlığından geçerek bugünkü okul kitaplarına baktığımızda nereden nereye geldiği görülebilir: Osmanlı'yla ilgili yorumlar tersine dönmüştür. Osmanlı Devleti'nin çok uluslu yapısı övülmekte, Doğu Batı'ya kıyasla üstün gösterilmekte, İslam uygarlığı Rönesans'ın başlamasını hızlandırmıştır denmekte, bilim ve anayasal haklar Osmanlı (ve Abdülhamit) mirasıdır denmektedir. (İlgili referanslar daha kapsamlı bir çalışmamda verilecek.) Görüldüğü gibi bu kez Orta Çağ ve yakın geçmiş "ideal geçmiş" sayılmıştır. Romantizm yalnız dönem değiştirmiştir. Orta Asya terk edilmiş, Osmanlı öne çıkarılmıştır. Son doksan yıl içinde üç paradigma değişikliğinin yaşandığı açık: Osmanlıcılık, Cumhuriyetçilik ve Yeni-Osmanlıcılık (veya bu yeni arayışlara başka ne denecekse).

Ancak Osmanlı geçmiş romantik bir öge olarak günümüzde geçerli ve oldukça yaygın olmakla birlikte önemli hatta hayatî farklılıklar da içermektedir. Ahmet Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik kitabında Osmanlı romantizminin bir türünü görüyoruz. Buna göre Türkiye "konjonktürel gerekçelerle ortaya çıkmış herhangi bir ulus-devlet değildir. Aksine, uluslararası sistemi oluşturan hakim medeniyet ile asırlarca süren çok yoğun bir hesaplaşma sürecinin oluşturduğu tarihi bir mirasın eseridir... Osmanlı Devleti Avrupa karşısında doğrudan hakimiyet kurmuş yegâne medeniyet havzasının siyasi yapılanması idi". Buna karşılık Hıristiyan Batı olumsuz yanlar hatta barbarlık sergilemiştir; Batı'nın askeri başarıları "insanlık birikiminin" yıkımı anlamındadır. "İnsanlık birikiminin" mirasçısı Türkiye'nin komşularına kıyasla özel hakları hatta yükümlülükleri vardır. Türkiye çevresinde bir hayat sahası/hayat alanı oluşturmak "mecburiyetindedir". "Türkiye'nin savunmasını sadece sahip olduğu sınırlar içinde düşünmesi ve planlaması imkânsızdır. Bu tarihi miras, Türkiye'nin kendi sınırları ötesinde de her an müdahil olması gereken de facto durumlar doğurabilir." Özel bir imparatorluğun vârisi Türkiye, metafizik

bir kader ve kimlik yüzünden çevresiyle ilgilenmelidir. "Osmanlı bakiyesi" sayılan çevre ülkelerdeki Müslümanlar konusunda Türkiye söz sahibi olmalıdır.

Bu tür bir Osmanlıcı romantizmi yarışmacıdır, karşıtlığı ilke olarak kabul eden bir anlayışı içermektedir, çevre ülkelerle eşitliği tanımamaktadır. Hatta fobilidir. Bugün dış ilişkiler alanında yaşanan olaylara bu romantik anlayış açısından bakılmasında yarar olabilir. Ama Osmanlı geçmiş farklı da algılanabilir. Örneğin, savaşların önemli sayılmadığı, etnik ve dini grupların bir üstünlük ıskalasını içinde algılanmadığı, askeri başarıların değil barış dönemlerinin daha üstün sayıldığı ve kavgacı olmayan bir Osmanlı geçmiş de hayal edilebilir. Farklı bir geçmiş algısının uluslararası ilişkiler alanında farklı pratik sonuçları da olacaktır.

Zaman gazetesinde köşe yazısında Ahmet Kurucan, örneğin, Osmanlı dönemi için nostaljisini dile getirirken etnik ve dini grupların hemen hemen mutlak bir uyum içinde yaşadıkları bir düzen hayal eder: "Neden herkesin kendi olarak, kendi kalarak, dini, milli, cinsi, harsi farklılıkları abartmadan tıpkı Osmanlı döneminde olduğu gibi ne olur yeniden el ele, diz dize, gönül gönüle birlikte yaşasak" (21.5.2011). Aynı hasreti Fethullah Gülen de dile getirir. "Bakın devlet-i aliye dediğimiz şey nedir biliyor musunuz? Bu 250 milyon neredeyse bir nüfus hakimiyeti vardır. Safkan Türk o dönemde 11 milyondur. Eğer o anlaşmalar olmasa o uzlaşmalar olmasa, o müsahahalar olmasa, o hoşgörüler olmasaydı dört asır problemsiz siz o işi götüremezsiniz. Son asırlarda neden problemler oldu? Biz o sulh felsefesini, o sulh düşüncesini yaşatamadık yani. Herkes bize benzeyecek dedik. Herkesi kendi tarzı telakkilerinde, anlayışlarında belki serbest bırakmadık. Bize uyacaksınız dedik. Onlar da desteği sizden bulamadıkları için dıştan destek aradılar ve dış destekler de sizin için problem oldular. Problem olduysa biz bir yönüyle orada o sulhu umumiye koruyamayışımızdan oldu." (8.1.2013).

Yani Yeni-Osmanlıcılıktan söz etmek yetmiyor. Bu alanda farklılıkları görmek gerek. Tarih içinde Osmanlı toplumu pek çok aşamalardan geçti, yer yer ve dönem dönem büyük bir çeşitlilik gösterdi. Önemli olan çelişkiler de içeren bu farklılıkların içinden bir sentez ve "öz" çıkarmaya çalışmak yerine, bugün için -hayali de olsa- işlevli ve yararlı olabilecek öğeleri, değerleri ve uygulamaları seçip bir geçmiş kurgulamaktır. Böyle bir miras algısının -ülke içinde ve dışında- çok daha yapıcı sonuçları da olacaktır. Bu geçmişin barışçıl sayılması için tabii ki kendi iç dünyamızın da öyle olmasına bağlıdır.